

ILMIY AXBOROTNOMA

НАУЧНЫЙ ВЕСТНИК

SCIENTIFIC JOURNAL

2020-yil, 4-son (122) GUMANITAR FANLAR SERIYASI

Tarix, Falsafa, Sotsiologiya, Iqtisodiyot, O'qitish metodikasi

Samarqand viloyat matbuot boshqarmasida ro'yxatdan o'tish tartibi 09-25.
Jurnal 1999-yildan chop qilina boshlagan va OAK ro'yxatiga kiritilgan.

BOSH MUHARRIR
BOSH MUHARRIR O'RINBOSARLARI:

R. I. XALMURADOV, t.f.d. professor
H.A. XUSHVAQTOV, f-m.f.n., dotsent
A. M. NASIMOV, t.f.d., professor

TAHRIRIYAT KENGASHI:

S. S. G'ULOMOV	- O'zFA akademigi
A. SAGDULLAEV	- O'zFA akademigi
T. MIRZAYEV	- O'zFA akademigi
SH. A. HASANOV	- fil.f.d., professor (SamDU)
S. A. KARIMOV	- fil.f.d., professor (SamDU)
M. MUXIDDINOV	- fil.f.d., professor (SamDU)
N. SH. SHODIEV	- ped.f.d., professor (SamDU)
M. M. MAXMUDOVA	- ped.f.d., professor (SamDU)
S. K. KARIMOV	- fals.f.d., professor (SamDU)
J. YA. YAXSHILIKOV	- fals.f.d., professor (SamDU)
N. U. ARABOV	- i.f.d., professor (SamDU)
B. E. ERGASHEV	- t.f.d., professor (SamDU)
B. S. G'OYIBOV	- t.f.d., professor (SamDU)
TAMIR KLEIN	- Veysman ilmiy tadqiqot instituti professori (Isroil)
NAZIF SHAHRANY	- Indiana universiteti professori (AQSh)
HIROAKI HUZIE	- Osaka universiteti professori (Yaponiya)
KIM SUNGHAE	- Daeju universiteti professori (Koreya)
BYLAPPA MANJUNATH	- Don Bosko boshqaruv maktabi professori (Hindiston)

MUNDARIJA / СОДЕРЖАНИЕ / CONTENTS

TARIX / HISTORY		
Xatamov T. A.	Maktab ta'limida ma'naviy-tarbiyaviy islohotlar: tarixiy tahlil (1997-2010 yu.)	4
Сабилов А.Т.	Устная история в исследовательской практике Беларуси и Узбекистана	7
Sharipov Sh. Z.	O'zbekistonda milliy – madaniy markazlar faoliyati huquqiy asoslarining shakllantirilishi	12
Zaripov O. O.	Rossiya imperiyasi ma'murligi davrida Turkiston o'lkasida suv xo'jaligi boshqaruv tizimi	16
[Bodirov A.], Bodirova Z.	Samarqandlik jangchilarni fashizmni tor-mor etishdagi ishtiroki	19
Raximov N.Sh.	Qayta qurish yillari va Xorazm xalq sovet respublikasi tarixiga yangicha yondashuvlar	22
Gadoyev H. U.	Sovet davlatida greklarning ko'chirilishi tarixidan: sabab va oqibat	27
Шадманов Т. Р.	Создание жилищно-строительных кооперативов в Узбекистане в 20-30-е гг. XX в.	30
Turolova M. T.	Janubiy O'zbekiston hududlarida 1897-1940-yillardagi demografik jarayonlar	33
Yakubov B. S.	XX asrning ikkinchi yarmi – XXI asrning boshlarida siyosiy partiyalarning jamiyat taraqqiyotidagi ishtirokining o'rganilishi masalalari: asosiy bosqichlar va yondashuvlar	37
Шарипова Г. У.	Развитие сотрудничества между государствами Узбекистана и Малайзии в сфере науки и образования	42
Ermetov A.A.	Qayta qurish yillarida O'zbekiston ichki ishlar organlarining faoliyatidagi xususiyatlar (1985-1991 yillar)	46
FALSAFA / PHILOSOPHY		
Xashimov Sh. J.	O'zbekistonda turistik klasterlar va ularning ijtimoiy-falsafiy masalalari	52
Abdullayev S. T.	Inson ma'naviy borlig'i va go'zallik kategoriyasining falsafiy tahlili	55
Xudayqulov D. I.	Yoshlarda mutolaa madaniyatini shakllantirishda axloqiy-estetik tafakkur transformatsiyasi	59
Yusupov M. S.	O'zbekistonning milliy yuksalishida tibbiyot xodimlarining kasb axloqini shakllantirish va rivojlantirishning asosiy qonun-qoidalarining falsafiy tahlili	62
Юсупова Ф. З.	Социально-философский анализ инновационной активности молодежи	65
Samatov X. U.	Naqshbandiya tariqatida xalq bilan muloqot qilishning tasavvufiy-falsafiy asoslari	69
Sharipov A. Z.	Globalashuv va mafkuraviy o'zgarishlarning o'zaro aloqadorligi	74
Boboqulova X. E.	Mustaqillik davri yangi milliy - falsafiy tafakkur rivojlanishning xususiyatlari	78

7. Zoirov E.X. Maxdumi A'zamning falsafiy va ijtimoiy-siyosiy qarashlari. –T.: «Turon zamin ziyo», 2015. –B.52
8. Maxdumi A'zam. «Zubdat us-solikin va Tanbiyat us-salotin» (Tarjimonlar Valixo'jayev B, K.Kattayev). –Samarqand. «Sug'diyona», 1994. –B.55.
9. Maxdumi A'zam. Risolai Boburiya.// Juzjoniy A.Sh. Tasavvuf va inson. –T.:Adolat, 2001. –B.56.

УДК 323(575.1)316:1

GLOBALLASHUV VA MAFKURAVIY O'ZGARISHLARNING O'ZARO ALOQADORLIGI

A. Z. Sharipov

Buxoro davlat universiteti

abduhakim-83@mail.ru

Annotatsiya. Ushbu maqolada hozirgi davrning eng muhim ko'rinishlaridan biri bo'lgan globalizatsiya hodisasi va uning mafkuraviy o'zgarishlarga ta'siri, ular o'rtasidagi o'zaro aloqadorliklar ijtimoiy-falsafiy tahlil qilingan. Yangi O'zbekiston milliy g'oyasini rivojlantirishda mafkuraviy transformatsiyaning amalga oshirilishi yuzasidan ayrim o'ziga xos jihatlar o'rganilib, tegishli xulosalar chiqarilgan. Yurtimizda tinch-totuvlikni asrash, milliy qadriyatlarimizga sodiqlik ruhini qaror toptirishning g'oyaviy asoslari tadqiq etilib, bu boradagi kelgusi vazifalar haqida mulohaza yuritilgan. Jahonda kechayotgan mafkuraviy kurash maydonlarida o'zbek xalqining g'oyaviy raqobatbardoshligini ta'minlashga o'zining munosib hissasini qo'shadigan yangi avlodini tarbiyalab voyaga yetkazishga xizmat qiladi.

Kalit so'zlar: globallashuv, mafkuraviy jarayonlar, ommaviy madaniyat, global muammo, yangi O'zbekiston, g'oyaviy transformatsiya

Взаимосвязь глобализации и идеологических изменений

Аннотация. В статье предоставлен социально-философский анализ феномена глобализации и его влияния на идеологические изменения, одного из важнейших проявлений современности, а также взаимосвязи между ними. В процессе разработки национальной идеи нового Узбекистана были изучены некоторые специфические аспекты реализации идеологической трансформации и получены соответствующие выводы. Изучены идеологические основы поддержания мира в нашей стране, дух верности нашим национальным ценностям, рассмотрены будущие задачи в этом направлении. Служит воспитанию нового поколения, которое внесет достойный вклад в идеологическую и идеологическую конкурентоспособность узбекского народа в мире идеологической борьбы.

Ключевые слова: глобализация, идеологические процессы, массовая культура, глобальная проблема, новый Узбекистан, идеологическая трансформация.

The relationship between globalization and ideological change

Abstract. This article provides a socio-philosophical analysis of the phenomenon of globalization and its impact on ideological changes, being one of the most important aspects of modern times. In the development of the national idea of the new Uzbekistan, some specific aspects of the implementation of ideological transformation have been studied and relevant conclusions have been drawn. The ideological bases of maintaining peace in our Homeland, the spirit of loyalty to our national values have been studied, and future tasks in this occasion have been considered. It serves to bring up a new generation of the Uzbek people, who will make a worthy contribution to the ideological-notional competitiveness of the Uzbek people in the world of ideological struggle.

Keywords: globalization, ideological processes, popular culture, global problem, new Uzbekistan, ideological transformation

Bu yo'nalishda har kuni, har soatda, doimiy va tizimli ravishda ish olib borish kerak. Buni ma'naviy hayot, g'oyaviy-mafkuraviy ish deb qo'yibdi. Bu bizga g'alla yoki chigit ekish emas, urug'ni tuproqqa tashladik, bo'ldi, endi kutamiz, deb qarab o'tirsak. Mafkura sohasida bo'shliq degan narsaning o'zi hech qachon bo'lmaydi. Chunki insonning qalbi, miyasi, ongu tafakkuri hech qachon axborot olishdan, fikrlashdan, ta'sirlanishdan to'xtamaydi.

Shavkat Mirziyoev

Ayonki, har qanday demokratik davlat mustahkam ma'naviy poydevorga ega bo'lgandagina yuksak taraqqiyotga erisha oladi. Globallashuv darida g'oyaviy himoya va mafkuraviy immunitet masalasi tobora dolzarblashib bormoqda. Darhaqiqat, hozirgi zamonda dunyoning ayrim hududlarida yuz berayotgan siyosiy inqirozlar, antigumanistik xatti-harakat va yovuzliklar, avvalo, kishilar ongida g'oyaviy bo'shliqni vujudga kelganligi tufayli sodir bo'lmoqda.

Ba'zi adabiyotlarda keltirilishicha, "globallashuv" atamasi dastlab amerikalik olim T.Levitt tomonidan 1983 yili «Garvard biznes revyu» jurnalida chop qilgan maqolasida qo'llanilgan. Dastlab mazkur atama ijtimoiy-iqtisodiy omillar bilan bog'liq holda tadqiq etilgan. Ya'ni globallashuv yirik transmilliy korporatsiyalar ishlab chiqaradigan turli-tuman mahsulotlar bozorining birlashuv jarayonlari bilan uzviy bog'liq deb qaralgan. Bizning nazarimizda, globallashuv insoniyat hayotining yaxlit manzarasini aks ettiradi. Shuning uchun ham A.Ochildiev: "...eng umumiy ma'noda, globallashuv, bir tomondan, muayyan hodisa, jarayonning barcha mintaqalar, davlatlar va butun Yer yuzini qamrab olganini, ikkinchi tomondan, ularning insoniyat taqdiriga dahldor ekanini anglatadi" deb ta'kidlaydi [1. B.64]

Globallashuv jarayonining o'ziga xos jihatlaridan yana biri "... hozirgi sharoitda u mafkuraviy ta'sir o'tkazishning nihoyatda o'tkir quroliga aylanib, har xil siyosiy kuchlar va markazlarning manfaatlariga xizmat qilayotgani"dir [2. B.112]. Mana shunday vaziyatda odam o'z mustaqil fikriga, zamonlar sinovidan o'tgan hayotiy-milliy qadriyatlarga, sog'lom negizda shakllangan dunyoqarash va mustahkam irodaga ega bo'lmasa, har turli ma'naviy tahdidlarga, ularning goh oshkora, goh pinhona ko'rinishidagi ta'siriga bardosh berishi amrimahol.

Mamlakatimiz Prezidenti Sh.Mirziyoev ta'kidlaganidek: "Biz boshimizdan kechirayotgan hozirgi globallashuv davri o'ta shiddat bilan o'zgarayotgani va turli tahdidlar ko'pligi bilan oldimizga hal etishni kechiktirib bo'lmaydigan g'oyat murakkab vazifalarni qo'ymoqda" [3. B.45-46].

Globallashuvning axloqiy mezonlari tegishli ijtimoiy munosabatlar bilan bog'liqdir. Ijtimoiy munosabatlarning o'zgarishi dunyoqarash prinsiplari ham, u bilan bog'liq axloqiy mezonlarning o'zgarishiga olib keladi. Chunki jamiyat ijtimoiy-madaniy strukturasida sodir bo'lgan yangi o'zgarishlar natijasida yangi axloqiy qadriyatlar yaratiladi. Shu ma'noda bu madaniyat maqbul turmush kechirish usullarini shakllantiradigan axloqiy irodaning ifodasi bo'lib maydonga chiqadi. Prezident Sh.Mirziyoev - "Dunyo shiddat bilan o'zgarib, barqarorlik va xalqlarning mustahkam rivojlanishiga rahna soladigan turli yangi tahdid va xavflar paydo bo'layotgan bugungi kunda ma'naviyat va ma'rifatga, axloqiy tarbiya, yoshlarning bilim olish, kamolga yetishga intilishiga e'tibor qaratish har qachongidan ham muhim", ekanligini ta'kidlab o'tadi [3. B.27].

Globallashuv haqiqatda insonning nafaqat moddiy hayot tarziga, shu bilan birga ma'naviyati, ruhiy olamiga ham sezilarli ta'sir o'tkazmoqda. Har kuni virtual makonda bir necha milliondan ziyod axborot resurslarining paydo bo'lishi, uning hosili daqiqa sayin o'sib borayotganidan dalolat beradi. Global tarmoq afzalliklarini inkor etmagan holda, uning insoniyat madaniyatiga tug'dirayotgan xavf-xatarlari to'g'risida so'z yuritishga to'g'ri keladi. Bu noxush g'ayriinsoniy holatlar muayyan kuchlarning global tarmoqdagi axborotlarni sifatli va tez uzatish hamda tarqatish bo'yicha imkoniyatlardan foydalanish orqali jamoatchilik fikrini to'g'ri yo'ldan burish, o'zlari targ'ib etayotgan nopok g'oya va manfaatlar tomon yo'naltirish uchun ularga axborot yetkazish borasida olib borayotgan harakatlari bilan bog'liqdir. So'zsiz, bunday ta'sirga internet auditoriyasining eng faol, eng ko'p qismi tafakkuri yetilib, dunyoqarashi puxta shakllanib ulgurmay yoshlardir. Taasufki, ana shunday jiddiy muammoni mukammal va tizimli o'rganishga yetarli e'tibor berilmayapti. Prezidentimiz Sh.Mirziyoev ta'kidlaganidek: "barchangizga ayon, hozirgi kunda dunyo miqyosida beshafqat raqobat, qarama-qarshilik va ziddiyatlar tobora keskin tus olmoqda. Diniy ekstremizm, terrorizm, g'yohvandlik, odam savdosi, noqonuniy migratsiya, "ommaviy madaniyat" kabi xavf-xatarlar kuchayib, odamzot asrlar davomida amal qilib kelgan e'tiqodlar, oilaviy qadriyatlarga putur etkazmoqda. Mana shunday va boshqa ko'plab tahdidlar insoniyat hayotida jiddiy muammolarni keltirib chiqarayotgani - ayni haqiqat va buni hech kim inkor etolmaydi" [4.].

Globallashuvning milliy ma'naviyatimiz, an'ana va marosimlarimiz, yoshlarimiz tarbiyasiga o'tkazayotgan ta'sirini o'rganishga esa hali kirishilganicha yo'q. Bu sohadagi hulosalar «Seriallar yoshlarimiz tarbiyasiga salbiy ta'sir o'tkazmoqda», «Uyatsiz epizodlarni televideniya ko'rsatmaslik kerak», degan umumiy gapdan nariga o'tmayapti. G'arb mamlakatlari televideniyaasigina emas, atrofimizdagi ba'zi mamlakatlar televideniyaasida ham ko'rsatilayotgan yoki G'arbdan translyasiya qilinayotgan dasturlarga solishtirsak, televideniyaamizdagi o'ta behayo deb atalayotgan ko'rsatuvlar juda beozor va risoladagidek ko'rinadi. Bu holat o'ta behayo deyilayotgan ko'rsatuvlarning yangi to'liqlinini kutishimiz kerakligini anglatadi. Ma'naviy globallashuv xoriydan faqatgina o'shanday behayo tomoshalarning kirib kelishini bildiradimi? Bu savolga javob topishimiz uchun ma'naviyat sohasidagi globallashuvning tarixiga va mohiyatiga nazar tashlashimiz lozim [5. B.172].

Globallashuv turli mintaqadagi mamlakatlarning o'zaro ta'siri kuchayishi jarayoni ekan, unda iqtisodiy va ma'naviy ta'sir ko'pincha birgalikda kechishi kuzatiladi. Faqatgina, ayrim hollarda ular nisbatan mustaqil tarzda kechadi. Globallashuv tarixiga qarasak, qadim zamonlarda ham iqtisodiy va ma'naviy ta'sirlar yonma-yon kechganligini kuzatamiz. Masalan, o'rta asrlarda yurtimiz Buyuk Ipak yo'lining markazida bo'lganligi sababli ham G'arbning, ham Sharqning ta'sirida bo'lgan. G'arbdan Sharqqa, Sharqdan G'arbgacha borgan savdogarlar ham yurtimiz orqali o'tgan.

Savdo mollari bilan birga G'arb va Sharqning urf-odatlarini, an'ana va marosimlari ham o'lkamizga kirib kela boshlagan. Globallashuv tendensiyasi ana shu tarzda yuzaga kelgan. Ma'naviy jihatdan G'arbdan qolishmaydigan Sharq nima uchun ko'proq ta'sir o'tkaziladigan mintaqaga aylanib qoldi. Tahlillar shuni ko'rsatmoqdaki, iqtisodiy ta'sir o'tkazish uchun iqtisodiy jihatdan boy bo'lish kerak. Biroq, ma'naviy ta'sir o'tkazish uchun ma'naviy boylikning o'zi kifoya qilmas ekan. Masalan, dunyoda eng qadimgi tamaddunlar o'lkasi bo'lgan Iroq keyingi yarim asr davomida, globallashuv jarayonida uzoq mamlakatlar u yoqda tursin, yon atrofdagi mamlakatlarga ham sezilarli ta'sir o'tkaza olmadi. Ma'naviy globallashuv jarayonlarini o'rganar ekanmiz, ma'naviy ta'sir o'tkazishning muhim sharti ma'naviy faollik degan xulosaga keldik [6. B.67-68].

Demak, globallashuv jarayonida sivilizatsiyalararo muloqot o'sib borayotgan bir sharoitda yoshlar ma'naviyatini yuksaltirishda zamonaviylik bilan tarixiylikning o'zaro uyg'unligini ta'minlash, ya'ni texnika, texnologiya, axborot kommunikatsiyalari yutuqlari asosida yoshlar tafakkurini boyitishning ajdodlar ma'naviy merosi ne'matlaridan o'zaro aloqadorlikda foydalanish ko'nikmalarini ularda hosil qilish zarur.

Bugun yoshlarimizning aksariyati globallashuv tufayli Yevropa va xorijiy ma'naviy-madaniy oqimlar ta'siriga ko'proq ishtiyoqmand bo'lib, milliy ma'naviyatimizning hayotbaxsh, yuksak axloqiylikka asoslangan tamoyillarga ixlosmandligi sust kechmoqda. Inson qadri, mas'uliyati, axloqiga bepisandlik ba'zi yoshlarning kiyinishi, fe'l-atvori, yurish-turishida yaqqol ko'zga tashlanib qolmoqda. U.Saidovning ta'kidlashicha: "globallashuvning zamonaviy "liberal"lari "demokratiya", "inson huquqlari" kabi muqaddas qadriyatlarni niqob qilib, soddadil xalqlarni milliy manfaatlarini, azaliy qadriyatlarini, axloqiy me'yorlari va ko'p asrlik an'analaridan izchillik bilan uzoqlashish siyosatini qo'llab-quvvatlamogda" [7. B.4-9]. Bizning nazarimizda inson qadriyati uning axloqiylikka yo'nalgani bilan belgilanishi kerak.

O'zgarishlarga qanchalik qarshilik ko'rsatilmasin, ular bari bir hayotimizga kirib kelaveradi. Ayniqsa, globallashuv jarayonidan o'zining g'arazli maqsadlari yo'lida foydalanuvchi kuchlar bor ekan, bu o'zgarishlardagi salbiy jihatlar ham kuchayib boradi. Binobarin, globallashuv jarayonining asosiy sub'yekti va harakatlantiruvchi kuchlari manfaatlariga hizmat qiladigan bunday sa'y-harakatlardan ko'zlangan maqsad milliy manfaat va qadriyatlarga tayangan an'anaviy tafakkur tarziga zarba berib, butun dunyoda g'arbona andozalarga asoslangan, iqtisodiy, ijtimoiy, siyosiy hamda madaniy jihatdan yagona tamaddun hukmronligini o'rnatishidan iborat. Bunday sa'y-harakatlarning xatarli jihati shundaki, uning boshqa tamaddunlar, xalqlar va davlatlar uchun qanday oqibatlar keltirib chiqarishi, masalan, yaqindagina mustaqillikka erishgan mamlakatlarning milliy manfaatlarini, an'ana va qadriyatlariga qay tarzda ta'sir etishi mumkinligi global hukmronlikka intilayotgan kuchlarni u qadar tashvishlantirmaydi [8. B.16].

Mafkura maqsadli qarashlar va ideallar yig'indisi bo'lib, u asosan jamiyatda alohida shaxslarning o'zaro munosabatlarini boshqarishga xizmat qiladi. Mafkura bu bir tomondan jamiyatda qabul qilingan, rag'batlantiriladigan va ilgari suriladigan, boshqa tomondan esa shaxs va jamiyatning o'z-o'zini tashkillashtirishga undovchi dunyoqarash me'yorlari yig'indisidir.

Mafkura alohida shaxs uchun millatning o'ziga xos vakili sifatida his qilishiga yordam beradi. Mafkura nihoyat fuqarolik huquqlariga ega bo'layotgan har bir odamga: "Nima uchun Biz – yagona jamiyatimiz?", "Biz kimmiz?", "Nima uchun biz ular emasmiz?" (o'ziga xos masalasi) degan savollarga javob bera olishi lozim, ya'ni uning milliy va siyosiy identikligini shakllantirishga yordam bera olishi kerak. Milliy mafkura millatning psixologik portretiga xos bo'lgan uning anglanmagan g'oyalari, hissiyotlari, tug'ma tasavvurlari, olamni idrok qilishdagi stereotiplarining ratsionallashtirishidir. Mafkura fuqaroga ijtimoiy borliqda muayyan maqsadli yo'nalish topib yashashiga yordam beradigan tushunchadir. U jamiyatda milliy identiklik va o'ziga xos dunyoqarash matritsasini shakllantiradi.

Hozirgi paytda mafkuraning ijtimoiy omillarini o'rganishda ikki asosiy yondashuv: qiziqish nazariyasi va bosim nazariyasi mavjud deb ta'kidlaydi. Bu nazariyalarni tahlili qilar ekan birinchisining mafkura "niqob va quroli" bo'lsa, ikkinchisi uchun simptom va dori-darmondur. Qiziqish nazariyasida mafkura foyda uchun umumiy kurash fonida olib qaralsa, bosim nazariyasida – ijtimoiy-psixologik beqarorlikni tartibga solishning o'ziga xos ko'rinishi sifatida namoyon bo'ladi. Birinchisida "odamlarning doimiy hukmronlikka intilishi; ikkinchisida doimo vahima-xavotirdan xalos bo'lishi kuzatiladi". O'z navbatida mazkur nazariyalar o'rtasida qarama-qarshilik bo'lishi ham shart emas deb qaraladi. Chunki jamiyatning mafkuraviy tuzilmasi uning boshqa tuzilmalariga singib "ijtimoiy qatlamga" kirib boradi. Mafkura

falsafiy kategoriya sifatida ijtimoiy ong darajasini belgilab, “siyosiy, huquqiy, axloqiy, estetik, diniy va falsafiy qarashlar tizimi va odamlarning ijtimoiy reallikka munosabati sifatida baholanadi”.

Olmon sotsiologi K.Mangeym mafkurani ijtimoiy hayot mahsuli deb ta’riflaydi, umuman hamma narsa va voqea-hodisalar ijtimoiy asosga ega bo’ladi. U mafkuraning ikki darajasini: individual va individualdan ustun (guruhli, sinfli, milliy va hokazo) jihatlarini asoslashga harakat qiladi [9. B.358]. Shunday qilib zamonaviy ijtimoiy-gumanitar fanlarda mafkura o’ziga xos ma’naviy hodisa sifatida ta’rif va tasnif etilib, insonda ijtimoiy munosabatlar, ijtimoiy adolat, jamiyatning tarixiy istiqboli kabi masalar yuzasidan ijtimoiy dunyoqarashni barqaror rivojlanishiga imkoniyat yaratadi.

Globalizatsiya rivojlangan mamlakatlarning iqtisodiy taraqqiyotiga chuqur hissa qo’shib kelmoqda.

Birinchidan, iqtisodiy omil har doim barcha boshqa omillarning taraqqiyoti va istiqbolini belgilab bergan. Bu taraqqiyotning yuksak bosqichiga erishgan mamlakatlarning jahondagi endi rivojlanish sari qadam qo’yayotgan boshqa mamlakatlar ustidan nafaqat iqtisodiy hukmronligining ta’minlanishiga olib kelishi, balki, jahon siyosatiga sezilarli ta’sir o’tkazuvchi qudratli kuchga aylanishiga hamda etnos va millatlarning urf-odati, an’ana va qadriyatlariga zid bo’lgan soxta demokratik qadriyatlarni singdirish imkoniyatlarini kengaytirishga erishishini ta’minlaydi.

Shu ma’noda, globallashuvning bunday salbiy jihatlariga milliy g’oya va mafkura agar iqtisodiy taraqqiyotni o’zida aks ettirsagina munosib javob bera oladi.

Ikkinchidan, mazkur jihat taraqqiyotga erishgan mamlakatlar o’rtasida iqtisodiy ustunlikni qo’lga kiritishi uchun nayrangona kurashni kuchaytiradi. Uning xatarli tomoni, oddiy xalq va millatlar bu kurash qurboniga aylanishadi. Chunki rivojlanish sari qadam qo’yayotgan yoki rivojlanayotgan davlatlardagi tabiiy zaxiralar va moddiy boyliklar qo’lga kiritilishi asosiy maqsad qilib belgilanadi. Hozirgi davrda bu gumanitar yordam ko’rsatish, iqtisodiyotini g’arazli niyatda o’zlarining investitsiyalariga qaram qilib qo’yish, “himoya” qilish maqsadida o’z qurolli kuchlarini kiritish kabi yo’nalishtalarda namoyon bo’lmoqda.

To’g’ri, bu omillar taraqqiyot uchun nihoyatda dolzarb va zarur bo’lsa-da, bularning o’zi yangi global muammoni keltirib chiqarayotganligini ko’rishimiz mumkin. Shuning uchun yangi O’zbekiston milliy g’oyasini rivojlantirishda tashqi siyosatda teng huquqli hamkorlik va xavfsizlik, millatni asrash va totuvlik tamoyillariga kuchli amal qilish kerak bo’ladi.

Uchinchidan, agar globallashuvni iqtisodiy vosita orqali millatni barbod etayotgan ummonga o’xshatsak, uning ijtimoiy munosabatlarga o’tkazayotgan ta’siri qatorida millatning o’zligidan mahrum etishga bo’lgan ta’sirini dahshatli tus olishini ko’rishimiz mumkin. Intellectual salohiyati va iqtisodiy imkoniyatlari yuqori mamlakatlar bu ummonga millatlarning o’ziga xosligi, o’zligini ko’rsatib beruvchi, urf-odat, an’ana, qadriyatlarini «g’arq» bo’lib ketish xavfini kuchaytirmoqda. Bu esa o’z navbatida yuksak taraqqiyotga erishmagan bironta millat va xalqqa ta’sir o’tkazmasdan qolmayapti. Iqtisodiy omillar, zamonaviy axborot vositalari va boshqalar yoshlarning milliy ongi, tafakkuri va dunyoqarashini o’zgartirib yubormoqda. Gegemonlikka da’vogar mamlakatlar shu imkoniyat va vositalar yordamida jahon xalqlari ongi, dunyoqarashi va turmush tarzini bir qolipga solishni o’zlari shakllantirayotgan “ommaviy madaniyat”ni singdirishni bosh strategik siyosatga aylantirayotganligi hech birimizni befarq qoldirmaydi albatta.

Ana shunday sharoitda globallashuv jarayoni, uning milliy ma’naviyatga o’tkazayotgan salbiy ta’siri, oqibatlar va uning oldini olish omili sifatida milliy g’oyani rivojlantirish yangi O’zbekiston jamiyatini shakllantirish, taraqqiyotga bezavol erishtirish va asrash uchun nihoyatda zarurdir.

Shuning uchun odamlarimizda yuksak ma’rifatni shakllantirish bu jarayonning rivojlanishiga qarshi tura oladigan ilmiy salohiyatni shakllantirish bu kunning dolzarb vazifasiga aylanmoqda. Xulosa qilib aytganda, globallashuv sharoitida mafkura vositasida muayyan millat yoki elatning an’anaviy dunyoqarashi va qiziqishlarini tartiblashtirib muayyan tizimga soladi, shu tarzda yagona ijtimoiy o’z-o’zini tashkillashtiruvchi tizim yaratiladi. Odamlar ommasi mafkuraning attraktorlik (jalb qiluvchi) xususiyati orqali yagona maqsadga qaratilgan faoliyat olib boradi. Mafkura ko’zga ko’rinmas iplar bilan ijtimoiy shaxslarni yagona maqsad asosida birlashtiradi. Bu mazkur muammoning nafaqat respublikamiz xalqi, balki butun insoniyat oldida turgan eng muhim muammo ekanini teran onglashning samarasi bo’lib, u bugungi kunda nafaqat har bir davlat mafkurasining tub asosini tashkil etadigan, har qaysi inson va butun jamiyat dunyoqarashining shakllanishida kalit rolini o’ynaydigan, balki oxirgi o’n yilliklarga kelib butun jahon madaniyati va sivilizatsiyasi hayotida ham dolzarb o’ringa chiqqan muammodir. Shuning uchun ushbu mafkuraviy o’zgarishlarning chuqur o’rganish, uning zamonaviy talqinlariga alohida e’tibor berish bugungi kunda dolzarb ahamiyat kasb etmoqda.

Zero, “Shu o’rinda farzandlarimizning qalbi va ongida mafkuraviy immunitetni kuchaytirish bilan bog’liq vazifalarga har birimiz mas’ul ekanimizni hech qachon unutmasligimiz kerak” [3. B.89].

Adabiyotlar

1. Ochildiev A. Globallashuv va mafkuraviy jarayonlar. (Globalization and ideological processes) – Toshkent: “Muharrir”, 2009. - 64 bet.

2. Karimov I.A. Yuksak ma’naviyat – yengilmas kuch. (High spirituality is an invincible force) –Toshkent: “Ma’naviyat”, 2008. – 178 bet.

3. Mirziyoev SH.M. Milliy taraqqiyot yo'limizni qat'iyat bilan davom ettirib, yangi bosqichga ko'taramiz. (We will resolutely continue our path of national development and raise it to a new level) – Toshkent: "O'zbekiston", 2017. – 592 bet.

4. O'zbekiston Prezidenti Shavkat Mirziyoevning "Kamolot" yoshlar ijtimoiy harakatining IV qurultoyidagi nutqi. (Kamolot Youth Social Movement of the President of Uzbekistan Shavkat Mirziyoyev Speech at the IV Congress) // "Xalq so'zi" gazetasi, 2017 yil 1 iyul.

5. Shamsieva I. Yosh avlod ma'naviy rivojiga internetning ta'siri va axborot psixologik xavfsizlik muammosi. (The impact of the Internet on the spiritual development of the younger generation and the problem of psychological security of information.) // "Ijtimoiy fikr-inson huquqlari" jurnali 2007. №1, – 172 bet

6. Bekmatov A. "Globallashuv, milliy an'analar va yoshlar tarbiyasi. (Education of youth in the spirit of national independence - an important factor in strengthening the peace and security of the homeland) // Yoshlarni milliy istiqloq g'oyasi ruhida tarbiyalash – Vatan tinchligi va xavfsizligini mustahkamlanish muhim omili" mavzusidagi Respublikaga ilmiy-amaliy anjuman materiallari. – Toshkent, 2004., - 398 bet.

7. Saidov U. Olomon madaniyati. (Cultural scholars) // Tafakkur. – Toshkent, 2008. №2. – 106 bet.

8. Umarov B. G'arb tamadduni: inkiroz alomatlari. (Western civilization: signs of crisis.) // Tafakkur, - Toshkent, 2007. №2, - 143 bet.

9. Мангейм К., Мэмфорд Л., Блох Э., Тейяр де Шарден П., Янг М. и др. Утопия и утопическое мышление: антология зарубежной литературы. (Utopia and utopian thinking: an anthology of foreign literature) Пер.с разн.яз. Составление, общая редакция и предисловие В.А.Чаликовой. - Москва: Прогресс, 1991. 405 с.

UDK: 1: 323(575.1)

MUSTAQILLIK DAVRI YANGI MILLIY - FALSAFIY TAFAKKUR RIVOJLANISHNING XUSUSIYATLARI

X. E. Boboqulova

Samarqand davlat chet tillar instituti
hurhidabobokulova1980@gmail.com

Annotatsiya. Mustaqillik yillarida yangi milliy falsafiy tafakkur rivojlanishning mazmun-mohiyatini o'rganishda uning umumnazariy qonun va tushunchalariga asoslanib, uning xususiyatlari barqarorlik va o'zgarishlar, tadrijiylik va taraqqiyot, sabab va oqibat, inkor va vorislik kabi umumiy kategoriyalar ahamiyatini tahlil etdik.

Kalit so'zlar: Mumtoz adabiyot, ijtimoiy tafakkur, milliy falsafa, ma'naviy meros, qadriyat, intellektual, dialektik tafakkur, vorislik, ichki aloqadorlik, evristik izlanish, milliy taraqqiyot.

Особенности развития нового национально-философского мышления в период независимости

Аннотация. В годы независимости, при изучении сущности и значения нового национального философского мышления, мы проанализировали важность его общих черт, таких как стабильность и изменение, эволюция и развитие, причина и последствия, отрицание и преемственность, на основе его общих принципов и концепций.

Ключевые слова: национальная литература, общественная мысль, национальная философия, духовное наследие, ценность, интеллектуальность, диалектическое мышление, наследование, внутренняя принадлежность, эволюционное исследование, национальное развитие.

Features of the development of new national - philosophical thinking during the period of independence

Abstract. During the years of independence, while studying the essence and significance of the new national philosophical thinking, we analyzed the importance of its common features, such as stability and change, evolution and development, cause and effect, denial and continuity, based on its general principles and concepts.

Keywords: candidate literature, social thought, national philosophy, spiritual heritage, value, intellectuality, dialectical thinking, inheritance, inner belonging, evolutionary research, national development.

Ma'lumki har bir xalqning ona tili, mumtoz adabiyoti, takrorlanmas moddiy va ma'naviy madaniyati, o'lmas san'ati bardavom bo'lganidek milliy falsafasi ham mavjud bo'lib kelgan. Xo'sh, milliy falsafa nima? Milliy falsafa muayyan xalqning ijtimoiy tafakkur tarixi bilan bog'liq tarzda bir millatga xos,

SAMARQAND DAVLAT UNIVERSITETI ILMIY AXBOROTNOMASI

НАУЧНЫЙ ВЕСТНИК

SCIENTIFIC REPORTS

Mas'ul kotib
Texnik muharrir

X. Sh. Tashpulatov
A. I. Inatov

Muharrirlar:

I.Sulaymonov	- f.f.d., dotsent
E.Arziqulov	- f.-m.f.n., dotsent
O.Yusupova	- fil.f.n., dotsent
A.R.Safarov	- PhD., dotsent

Mas'ul muharrirlar:

D. M. Aronbayev	- k.f.n., dotsent
A. Sh. Yarmuxamedov	- f.-m.f.n.
X. S. Xaydarov	- f.-m.f.n., dotsent

Muassis: Samarqand davlat universiteti
Manzil: 140104, Samarqand shahri, Universitet hiyoboni, 15.
Telefon: (0 366) 239-14-07, Faks: (0 366) 239-13-87
e-mail: axborotnoma@samdu.uz

SamDU «Ilmiy axborotnoma» jurnali tahririyati kompyuterida terildi.
Bosishga 29.08.2020 yilda ruxsat etildi. Qog'oz o'lchami A-4. Nashriyot hisob tabog'i 10,00.
Buyurtma raqami 277. Adadi 30 nusxa.

Manzil: 140104, Samarqand shahri, Universitet xiyoboni, 15.
SamDU bosmaxonasida chop etildi.